ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 104, Mayıs 2020, s. 147-161

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.42828>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
10.04.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.05.2020

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BÖLÜKBAŞI

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, Arapça Mütercim Tercümanlık
Anabilim Dalı
blkbamehmet@gmail.com

M. 690 İLE 740 TARİHLERİ ARASINDA EMEVÎLER DEVRİNDE SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Öz

Bu çalışmada; Emevîlerde M.690 ile 740 tarihleri arasında sosyal, kültürel ve İslami ilimler alanlarında meydana gelen değişimler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu değişimler; günlük yaşamda, sosyal ve kültürler alanlar ile dini ilimlerde kendini göstermiştir. Bu değişimlerin ana nedeni ise; fetih hareketleri sonucu elde edilen zenginlikler sayesinde ekonomi alanında yaşanan gelişmelerdir. Bu sayede, Emevî yöneticileri ile halkının sosyal ve kültürel yaşamlarında olumlu yönde ilerlemeler ortaya çıkmıştır. Daha önce sıradan bir yaşam sürdüren Emevîler, elde ettikleri zenginlik sayesinde, tarımsal faaliyetleri iyileştirmek amacıyla sulama kanalları açmış ve bataklıkları kurutarak ekilebilir arazileri genişletmişlerdir. Bununla birlikte; ekonomi alanında yaşanan gelişmelerden biri de, Abdülmelik b. Mervân'ın (M.685-705) İslam dünyasının ilk parasını bastırması olmuştur. Bu gelişme, Bizans parasını kullanan Emevîlerin kendi parasını kullanmasına olanak sağlamıştır. Bu sayede, Emevîler ekonomik özgürlüklerini elde etmişlerdir. Kültürel alanda ise; Farslar ve Rumlarla karşılaşan Emevîler, bu iki milletin müzik kültüründen ve şarkıcılarından etkilenmiş ve onların kullandığı müzik aletlerini kullanmaya başlamışlardır. Mimari alanda ise; İslam sanat anlayışı ve mimarisinin esasları ortaya çıkmıştır. Şam'da inşa edilen Emevî Camisi ile Kudüs'teki Mescid-i Aksâ, İslam mimarisinin en güzel örnekleridir. Bununla birlikte; İslami ilimlerin temelleri atılmış

Hadîs, Kelâm, Tefsir gibi alanlarda önemli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar İslami ilimlerin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: Emevîler, sosyal ve kültürel hayat, sulama kanalları, İslam dünyasının ilk parası, fetih hareketleri.

SOCIAL AND CULTURAL LIFE IN THE UmayyAD PERIOD BETWEEN 690 AND 740 A.D.

Abstract

In this study, informations about the changes in the social, cultural and Islamic sciences between 690 and 740 A.D. was given in the Umayyads. These changes are manifested itself in daily life, social and cultural fields, and religious sciences. The main reason for these changes is the developments in the field of economy thanks to the wealth obtained as a result of the conquest movements. In this way, positive advances have emerged in the social and cultural lives of Umayyad administrators and their people. The Umayyads, who previously lived an ordinary life, opened irrigation channels and expanded arable land by drying the marshes in order to improve agricultural activities thanks to the wealth they obtained. However, one of the developments in the field of economy is Abdulmelik b. Marwan (685-705 A.D.) was the suppression of the first money of the Islamic world. This development enabled the Umayyads who used Byzantine money to use their own money. In this way, Umayyads achieved their economic freedom. In the cultural field, the Umayyads, who encountered Persians and Greeks, were influenced by the music culture and singers of these two nations and started to use the musical instruments used by them. In the architectural field; the principles of Islamic art understanding and architecture have emerged. The Umayyad Mosque built in Damascus and Masjid al-Aqsa in Jerusalem are the best examples of Islamic architecture. In addition, important studies have been carried out in fields such as Hadith, Kalam and Tafsir, the foundations of which Islamic sciences have been laid and these studies have contributed greatly to the development of Islamic sciences.

Keywords: Umayyads, social and cultural life, irrigation channels, first money of islamic world, conquest acts.

GİRİŞ

Emevîler Döneminde fetih hareketleri sonucunda elde edilen ganimetler sayesinde ekonomide önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda, halk arasında sosyal ve kültürel hayatta lüks ve konfor ön plana çıkmıştır. Elde edilen zenginlik ve bolluk ilk olarak gıda tüketimi ile evlerin yapımında kendini göstermiştir. Halk arasında tüketilen gıdanın çeşitliliği artmış, daha büyük evler inşa edilerek evlerin içerisi değerli eşyalar ile donatılmaya başlanmıştır. Emevî yöneticileri ve devlet kademesinde görev yapanlar ise, gösterişli ve içi kıymetli eşyalar ile bezenmiş saraylarda yaşamaya başlamışlardır. Bununla birlikte, fetihlerin bir diğer sonucu ise; Emevî Arapları farklı ırk ve dinlere sahip olan Türkler, Farslar, Berberîler ve Rumlar ile bir arada yaşamaya başlayarak, bu toplumlardan etkilenmişlerdir. Bu etkileşim, Emevîlerin sosyal hayatında değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum, öncelikle kendisini müzik ve eğlence alanında göstermiştir. Müzik alanında yetenekli olan Rum, Fars ve Mevâlîler, Emevîleri etkile-

yerek müziğe ve eğlenceye ilgi göstermelerini sağlamışlardır. Böylece, Emevîlerden önemli bestekârların çıkmasında büyük katkıları olmuştur. Bununla birlikte; Bizans sarayında uygulanan protokol usul ve esaslarından etkilenen Emevî halifeleri, saraylarında Bizans protokollerini uygulamış, ayrıca saraylarında müzik ve şarkıcılar eksik olmamıştır. Emevî saraylarının dışında, halifeler genellikle av faaliyetleri, at yetiştiriciliği ve at yarışları ile ilgilenmişlerdir. Avlanmaya meraklı olan Emevî halifesi, I. Yezîd (M.680-683) avlanırken kullandığı tazılara altından yapılmış tasmalar ile ziller taktırmıştır. Emevîler Devrinde ekonomik gelişmenin bir diğer etkisi de, giyilen elbiselerin standardının değişmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devirde; halk arasında daha çok saf ipek ve pamuktan üretilmiş desenli elbiselerin kullanımı oldukça artmıştır. Emevî halifeleri ise gösterişli, desenli ve pahalı elbiseler giymekteydiler. Bununla birlikte, Emevîler Döneminde elde edilen refah ve bolluk sayesinde çok eşlilik artmış, boş vakitlerde değişik sportif faaliyetler yapılmış, ayrıca tavla ve satranç gibi oyunlar oynanmaya başlanmıştır (İbn Ebû Şeybe, 1989: c.5, 14).

1. Emevîler

M. 661 ile 750 yılları arasında Suriye'nin başkenti Şam'da kurulan ve 89 yıl boyunca hüküm sürmüş olan Emevîler, ismini kurucusu Muâviye b. Ebî Süfyân'ın kabilesinin ismi olan "Ümeyye" oğulları sülalesinden almıştır. Hz. Ebubekir'in halifeliği Döneminde, Suriye'nin egemenlik altına alınması amacıyla vazifelendirilen Muâviye b. Ebî Süfyân, ağabeyi olan Yezîd b. Ebî Süfyân'ın yardımcılığını yapmaktaydı. Hz. Ömer'in halifeliği Devrinde Yezîd'in salgın hastalık sebebiyle hayatını kaybetmesi üzerine, Muâviye, Yezîd'in yerine ordu komutanlığı ve Şam valiliğine tayin edilmişti. Ayrıca, Hz. Osman'ın halifeliği Döneminde Muâviye'nin devlet yönetimindeki etkinliğinde belirgin bir artış olmuştur. Bunun sebebi ise, Hz. Osman ile aynı sülaleden gelmiş olmalarıdır. Bu sebepten, Hz. Osman'ın şehit edilmesi hadisesini fırsat bilen Muâviye, halifelik makamına kısa bir süre önce gelmiş olan Hz. Ali'yi iktidardan devirme planları yapmıştır. Hz. Ali'yi hilafet makamından indirmek için Cemel ve Sıffin savaşlarının çıkmasına sebep olan Muâviye, her iki savaşta da birçok kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu her iki savaşta da tam istediği neticeye ulaşamayan Muâviye, hilafet makamını önce Hakem olayı, sonrasında çeşitli siyasi oyunlar ve en nihayetinde de Hz. Ali'nin Hâricîler tarafından şehit edilmesiyle elde etmiştir. Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra, yerine oğlu Hz. Hasan halife seçilmişti; ancak Hz. Hasan, Irak ordusunun içinde bulunduğu fikir ayrılıkları nedeniyle M.661 senesinde hilafet makamını Muâviye'ye bırakmıştır. Bu hilafet değişikliği sayesinde, 661 senesinde Muâviye Emevî devletini kurmuştur. Bu bağlamda; Muâviye 661 ile 680 yılları arasında Emevî devletinin kurulma ve temellerinin oluşturulmaya başlandığı zaman diliminde hüküm sürmüştür. İyi bir siyasetçi ve yönetici olan Muâviye öncelikle iç karışıklıkları ortadan kaldırmak için uğraşmıştır. İç karışıklıklara son verdikten sonra, halifeler seçilirken izlenen yöntem olan istişare ve seçim usullerini kaldırarak bunların yerine halifeliği babadan oğula geçen saltanat sistemine dönüştürüp hayata geçirerek yerine oğlu Yezîd'i (M.680-684) halifelik makamına getirmiştir (İbn Kesîr, 1995: c. 8, 202).

Yezîd'ten sonra M.684 yılında II. Muâviye hilafet makamına oturmuş, fakat hilafeti kısa sürmüştür. II. Muâviye'den sonra, halifelik makamına 684 ile 685 yılları arasında Mervân b. Hakem geçmiştir. Mervân'dan sonra halifelik oğlu Abdulmelik'e geçmiştir. Abdulmelik 685 ile 705 yılları arasında hüküm sürmüştür. Daha sonra, Abdulmelik'in oğlu Velîd 705 ile 715 tarihleri arasında yönetimde kalmıştır. Velîd devri Emevîlerin tekrar güçlendiği, kurumsallaşma faaliyetlerinin arttığı bir zaman dilimidir. Bu nedenle Velîd, babası Abdulmelik'ten devraldığı toprakların sınırlarını daha fazla genişletmiş ve fetihler neticesinde elde ettiği ganimetler saye-

sinde hayat standardı yüksek bir devlet yapısı meydana getirmek için uğraşmıştır. Velîd Devrinde idari alandaki birçok kurumun temelleri atılmış ayrıca sosyal ve kültürel hayat ile sanatsal faaliyetlerde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Halife Velîd'ten sonra 717 ile 720 yılları arasında hüküm süren Ömer b. Abdulazîz Devrinde çok az bir ilerleme kaydedilmiş ve duraklama belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte; idari, siyasi ve sosyal alanlarda bozulmalar artmıştır. Abdulazîz'den sonra hilafet makamına 720 ile 724 yılları arasında II. Yezid geçmiştir. Bu dönemde idari ve sosyal alanlardaki çöküş etkisini göstermeye başlamıştır ayrıca, herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. II. Yezid'ten sonra hilafet makamına 724 ile 743 yılları arasında oturan Hişâm b. Abdulmelik Devrinde, Emevîler devletinin her alanına duraklama ve gerileme hâkim olmuştur. Fetihler sona ermiş, eldeki sınırlar muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda; Emevî Devletini iyileştirme tedbirlerinden istenilen netice elde edilememiştir. Abdulmelik'ten sonra halifelik makamına, 744 ile 750 yılları arasında hüküm süren ve Emevîlerin son halifesi olan Mervân b. Muhammed geçmiştir. Halife Mervân devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için gayret göstermiş, fakat sonuç elde edememiştir. Bunun sonucunda; Emevî Devleti M. 750 yılında tarih sahnesinden çekilmiştir (Yıldız, 1986: c.2, 283).

1.1.Emevîler Devrinde Ekonomi

Emevîler Devrinde, ekonominin temelini tarımsal faaliyetler oluşturmaktaydı. Bu nedenle Emevî yöneticileri tarımın sürdürülebilir olması için, ekilebilir arazilerin sulanması amacıyla birçok su kanalı açtırmışlardır. Bununla birlikte, ilk Emevî halifesi olan Muavîye (M.661-680) Irak'ın en büyük sorunu olan bataklıkları kurutarak, tarım arazisine uygun hale getirmiştir. Bu sayede, kurutulan bataklıklardan senelik olarak oldukça yüksek miktarda ürün elde edilmiştir. Tarımın gelişmesine büyük önem veren Muavîye, Irak'ta su baskınlarını engellemek amacıyla bentler, arazilerin su ihtiyacını gidermek maksadıyla sulama kanalları inşa ettirmiştir. Tarımda arazilerin sulanmasının önemli olduğunu bilen Hişâm b. Abdulmelik M. 685 ile 705 yılları arasında hüküm sürdüğü dönemlerde, Şam şehrinde bulunan Berada Nehri'nden (نَهْرُ الْبَرْدَى) faydalanmak ve tarım arazilerini sulamak amacıyla 13'ten fazla sulama kanalı yaptırmıştır (el-Belâzurî, 1987: 411).

Bir diğer Emevî halifesi olan I.Yezîd (M.680-683) ise, Şam'ın Guta şehrinde ismiyle anılan su kanalı olan Yezîdin Nehri anlamına gelen, Nehru Yezîd'i (نَهْرُ الْيَزِيدِ) yaptırmıştır. Bu sayede Guta'da bulunan tarım arazilerinin hepsi sulanabilmiştir. Emevî valilerinden el-Haccâc, Irak valiliği yaptığı dönemde (M.691-714) tarım arazilerini sulayan, eskimiş kanalları restore ettirmiş ve yeni su kanalları yaptırmıştır. Bununla birlikte; tarımda daha fazla ürün elde etmek amacıyla, ürünü bol olan ağaçlar ve bitki türleri ekilmesini sağlamıştır. Tarımda verimin düşmesini önlemek amacıyla, köyden şehre göçü engellemiş ve ayrıca köylerden şehre göç edenlerin geri dönmelerini zorunlu hale getirmiştir (İbnu'l-Esîr, 1987: c.5, 465).

Emevîler Devrinde ekonomi alanında yaşanan gelişmelerden biri de, Abdulmelik b. Mervân'ın (M.685-705) İslam dünyasının ilk parasını bastırmış olmasıdır. Halife Mervân Dönemi'ne kadar Emevî devletinde tedavülde Bizans dinarı ve İran dirhemi bulunuyordu. Hz. Ömer ve kendisinden sonra halifelik makamına oturan kişiler, İslam parasını bastırmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Fakat gerçek anlamda İslam dünyasında ilk para basımını Abdulmelik b. Mervân gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, Emevî devletini Bizans'ın kullandığı paradan kurtarmıştır. Bu durumun sonucunda: Emevî devleti ekonomik olarak bağımsızlığını kazanarak, mali açıdan güçlenmiş ve artık Bizans ile siyasi arenada mücadele etmeye başlamıştır. Daha önce Emevî ve

Bizans devleti arasındaki yazışmalarda Hristiyanlığa ait ifadelerin yerini, İslam'a ait tabirler almıştır (Abdüllatif, 1984: 12).

1.2.Emevîler Devrinde Müzik ve Eğlence Hayatı

Hiz. Muhammed ile Dört Halife Devrinde; Müslümanların ibadet etme isteklerini azaltacağı, İslam ahlakına uygun olmayan hal ve hareketlere sebep olacağı düşünülerek müzik hoş karşılanmamıştır. Müziğe karşı bu tutum, Emevîlerin ilk yıllarında da değişmemiştir. Emevîlerin ilk halifesi olan Muâviye, müzikten hoşlanmadığı için Medine şehrinde yoğun şekilde görülen eğlence ve müzik faaliyetleri ile müzikle ilgilenen musikişinasları ve bestekârları, devlet yönetiminden uzak tutmak gayesiyle onları desteklemiştir. Muâviye b. Yezîd (M.683-684) yönetime geçince, müzik faaliyetlerinde artış yaşanmıştır; çünkü Muâviye b. Yezîd tambur çalmaktan, beste yapmaktan, avlanmaktan, kadınlardan, şarap içmekten ve eğlenceden hoşlanan birisiydi. Bu sebeple, Yezîd Devrinde öncelikle Mekke ve Medine şehirleri ile Hicaz bölgesinin tamamında müzik ve eğlenceye ilgi artmıştı (Zeydan, 1973: c.2, 55).

Emevî halifelerinden olan el-Velîd b. Abdulmelik (M.705-715) ve Süleyman b. Abdulmelik (M.715-717) devirlerinde herhangi bir müzik aleti çalmak oldukça popüler bir hale gelmiştir. Bu nedenle, adalet ilkesine bağlı kalan ve dindar kişiliği ile bilinen Emevî halifelerinden Ömer b. Abdulazîz'in (M.717-720) halifelik yaptığı dönemlerde müziğe uzak durmasına rağmen, Hicaz valiliği esnasında besteler yapmış, söz ve müziği kendisine ait eserleri derlenen ilk halife olmuştur. Yönetimi esnasında zevke, eğlenceye, içki içmeye ve müziğe oldukça düşkün Emevî halifelerinden biri olan Yezîd b. Abdulmelik'in (M.720-724) sarayı şarkıcılar ve bestekârlarla dolup taşmıştır. Bir diğer Emevi halifesi el-Velîd b. Yezîd'in (M.743-744) ise birçok şarkı bestelediği, şarap içtiği, eğlenmeyi sevdiği ayrıca farklı bölgelerden gelen şarkıcıları sarayında ağırlayarak onlara çeşitli hediyeler verdiği bilinmektedir (el-İsfahânî, 1985: c.9, 250).

Emevîler Devrinde, müzik ve eğlence kültürünün sevilip yaygın bir hale gelmesinin esas nedeni; zenginliğin artması, sosyal hayatta, ekonomik ve kültürel alanda ilerleme kaydedilmiş olmasıdır. İslamiyet'ten önce Araplar, çölün zor ikliminde ve şartlarında zenginliğe ve lüks bir hayat standardına sahip olmadan fakirlik içinde yaşamaktaydılar. Araplar, fetihler sayesinde önemli miktarda ganimet elde ederek bu ganimet mallarını Müslümanlara dağıtmışlardır. Böylece, onların da sosyal yaşamlarında ilerlemeler kaydetmelerine büyük fayda sağlamışlardır. Bununla birlikte, Emevî Arapları fethettikleri ülkelerde, savaşta esir aldıkları erkek ve kadın köleler arasında; Fars ve Rum ırkına mensup olanlardan, daha önce Arapların bilmedikleri kültürlerle ait özellikleri görüp kullanmaya başlamaları, Arapların hayatında değişmelere neden olmuştur. Bu bağlamda Araplar, Fars ve Rumlardan özellikle müzik aletleri ve müzik alanında büyük oranda etkilenmişlerdir (Kılıçlı, 1993: 75).

Emevîler Devrinde müziğe karşı olan alakanın artış göstermesinin bir diğer faktörü ise; bu devirde sık sık tertiplenen müzikli, şarkılı, sözlü eğlence meclislerinin kurulmasıdır. Bununla birlikte; halifeler, zengin insanlar ve üst düzey devlet yöneticileri müzikle ilgilenen kişileri saraylara, köşklere çağırıp onlara çeşitli hediyeler vermişlerdir. Halifeler; müzik seven zenginler ile üst düzey devlet yöneticileri, özellikle Mekke ve Medine ile diğer şehirleri ziyaretlerinde, gittikleri şehrin meşhur şarkıcılarını dinleyerek, şarkıcılar arasında ses yarışmaları tertiplemişlerdir. Şarkıcılara destek olmak amacıyla salonlar, evler ayarlayarak onların sanatlarını sergileyebilecekleri ortamlar oluşturmuşlardır (el-İsfahânî, 1985, c.5, s. 109).

Emevîler Devri'nin ünlü şarkıcılarından birisi de; Tuveysdir. Tuveys (ö.711) bestesi yapılmış ilk şarkıyı Medine şehrinde söyleyen şarkıcıdır. Bununla birlikte, Tuveys, Medineliler tarafından en çok tercih edilen şarkıcıydı. Bu devrin bir başka ünlü şarkıcısı Ebû Mervân el-Garîd'ti. Berberî olan el-Garîd, edebiyat alanında oldukça iyiydi ancak bestekârlığı daha ön plandaydı. Bu şarkıcıların hiç biri, Arap değildi. Aslında; Emevîler Devrinde şarkı söyleyenlerin birçoğu Arap değildi çünkü Araplar gazel okumada ve şiir yazıp söylemede yetenekliydi (Hitti, 1980: c.2, 424).

Emevîler Devrinde, erkek şarkıcılar olduğu kadar kadın şarkıcılarda ön plana çıkmışlardır. Devrin en önemli kadın şarkıcılarından birisi, azat edilmiş cariyelerden Cemile (ö.720) adlı şarkıcıdır. Cemile'nin evi, Mekke ve Medineli müzik erbaplarının bir araya geldikleri önemli bir müzik meclisi konumundaydı. Cemile'nin müzik dersi verdiği Habbâbe ile Sellâme adlı bayanlar, Emevî halifesi II. Yezîd'in cariyeleriydi. Cemile, şarkıcılık yaptığı dönemde Hacca giden kadın ve erkek şairler ile şarkıcılardan oluşan kalabalık bir toplulukla Mekke'ye gitmiştir. Bu yolculuk bir anlamda, müzik ve şiir sevenlerin bir araya geldiği müzik ve şiirle ilgili konuların ele alındığı bir kurultay özelliği halini almıştır (Turabi, 2017: 34).

1.3.Emevîler Devrinde Kadın ve Evlilik

Emevîler Devrinde evlenme âdeti günümüz şartları ile aynı işleyişe sahipti. Öncelikle evlenmek isteyen kız babasından istenir ve kız ile erkek görüşüp anlaştıktan sonra, evlilik gerçekleşirdi. Bir diğer usul ise; kız babasının, kızını evlenmek isteyen tanıdığı erkeğe önermesi şeklindeydi. Bu âdetlerin dışında, Emevîler Devrinde zengin ve bilinen ailelerin kızları yaptıkları seyahatlerde yüzlerini örtmez ve bu sayede erkeklerin yüzlerini görmelerine izin verirlerdi. Böylece, evlenmek isteyen erkekler yüzlerini örtmeyen kızları görür, içlerinden beğendiği kıza evlenme teklifinde bulunur ve kız kabul ederse evlilik gerçekleşirdi. Soylu ailelerin kızına talip olan erkek, kızı babasından istediğinde; kız babası, kızının görüşünün alınması gerektiğini belirtir ve kızının isteği olmadan evliliğin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını söylerdi. Bu durum, sadece soylu ailelerde görülen bir evlilik geleneğiydi (el-'Azm, 1996: 19).

Arap toplumunda, Cahiliye Devrinden itibaren birden çok kadınla evlenme geleneği Emevîler Devrinde de devam etmiştir. İslamiyet geldikten sonra, Hz. Muhammed'in uzun zamandır süregelen bu geleneği hemen sonlandırması çok zor olduğu için, tek veya belli bir sayıda eşle evlenilmesi için bazı şartlar getirmiştir. Bunun sonucunda, Kur'an-ı Kerim'de yer alan Nisa Suresi 3.ayette; birden fazla kadınla evlenme özendirilmemiş, böyle bir durum karşısında evlenilen eşler arasında adalet ilkesine bağlı kalınarak davranılması gerektiği belirtilmiştir. Fakat bu durumun gerçekleştirilmesi mümkün olmadığı zaman, tek kadınla evlilik yapılmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Emevîler Devrinde, fetihler sonucu birçok kadın ve genç kız esir alınmıştır. Bu kadınlar ile evlilikler gerçekleştirildiğinden, Emevî toplumunda birden fazla evlilik yaygın bir durum haline gelmiştir. Bu durum; fetihler neticesinde elde edilen büyük ganimetler sayesinde zenginliğin, müzik ve eğlenceye ilginin artması ile tek eşle yetinilmemesi gerektiği düşüncesinin ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır (el-'Azm, 1996: 22).

1.4. Emevîler Devrinde Cariyeler ile Evlenme

Emevîler Döneminde sosyal hayatta görülen bir diğer yaygın gelenek Cariyeler ile evlenmedir. Bu durumun nedeni ise; fetihler sayesinde birçok kadının esir alındıktan sonra, Emevîlerin yönetim merkezinin olduğu bölgeye getirilmesidir. Bu bağlamda, Emevî toplumunda yaşayan varlıklı ve soylu kişiler satın aldıkları bu esir kadınlar ile evlenmişlerdir. Cariyeler ile evlilik

İslamiyet'te var olan dört eşle evlenme şartı gerekliliği dikkate alınmayarak birden fazla cariyeye ile evlilikler yapılmıştır. Bu cariyeler çocuk sahibi olduklarında, çocuğun annesi anlamına gelen 'Ummu'l-veled' (أُمُّ الْوَلَدِ) olarak adlandırıldıktan sonra artık hür kadınlar olarak kabul edilmekteydiler (el-'Azm, 1996: 26).

Emevi halifelerinden Yezîd b. Abdulmelik (M.720-724) satın aldığı ve ismi 'Habbâbe' (حَبَّابَةَ) olan cariyeye ile evlenir. Habbâbe'ye oldukça düşkün olan Yezîd b. Abdulmelik Habbâbe'nin her isteğini yerine getirir. Bununla birlikte; Habbâbe devlet işlerine müdahale etmeye başlar. Devlet kademelerinde görev yapan kişilerin atanması ve görevden alınmasında büyük rol oynar. Yezîd, uzun bir müddet sarayında, Habbâbe ile müziğin ve eğlencenin bol olduğu günler içerisinde hayatına devam eder. Böyle bir eğlence esnasında, Habbâbe'nin yemek için ağzına koyduğu üzüm veya nar tanesinin boğazında kalması sebebiyle, Habbâbe hayatını kaybeder. Bu olaydan oldukça etkilenen Yezîd, Habbâbe'nin hemen defnedilmesine izin vermez; fakat birkaç gün sonra ceset kokmaya başlar. Bu durum üzerine saray yetkilileri Yezîd'i uyarak, gömülmesi gerektiğini belirtirler. Bu uyarıyı dikkate alan Yezîd, Habbâbe'nin cenaze işlemlerinin başlatılarak defnedilmesine izin verir. Defin işleminden sonra, sık sık Habbâbe'nin mezarını ziyaret edip uzun saatler boyunca mezarı başında kalan Yezîd, daha sonra bu alışkanlığını bırakarak yaşadığı saraya kapanır. Bir müddet sonra Habbâbe'nin acısına dayanamayarak, 724 tarihinde hayatını kaybeder (İbn Kesîr, 1995: c.13,45).

1.5. Emevîler Devrinde Doğum Âdeti

Diğer toplumlarda büyük önem arz eden doğum olayı, Emevîler Devrinde de oldukça önemli bir hadîseydi. Hamile kadının karnındaki çocuk 4 aylık olduğunda, kadın için başka bir oda tahsis edilir ve doğum gerçekleşinceye kadar kocası ile alakasına son verilirdi. Doğuma çok az bir süre kala, hamile kadının yakınları ve tanıdıkları yardım etmek için etrafında bulunur ve onun isteklerini yerine getirirlerdi. Doğumun gerçekleşeceği gün, süslü gösterişli ve değerli taşlarla bezenmiş elbisesi ile doğumu yaptıracak olan Ebe, hamile kadının evine çağırılırdı. Ebe, hamile kadının rahatlamasını ve kolay bir doğum yapmasını sağlamak amacıyla değişik ve rahatlatıcı kokular kullanırdı. Bebek doğduktan sonra göbeği kesilerek çeşitli çiçek türlerinin özünün bulunduğu bir kap içerisinde temizlenir ve kundağa konurdu. Bu işlemlerden sonra, bebeğin ağzına çeşitli duaların ve ayetlerin okunduğu şerbet ile ıslatılmış pamuk sürülürdü. Bebeğin yanına şeker, ekmek ve altın bırakılırdı. Şeker bırakılmasının amacı; güzel bir huya sahip olması, ekmek bırakılmasının amacı; ömrünün uzun olması ve altın bırakılmasının amacı ise şanslı biri olması içindi (Mazaherî, 1972: 47).

Bebeğin doğumunun üzerinden 7 gün geçtikten sonra, aile üyeleri tanıdıklarını ve akrabalarını davet ederlerdi. Bu davet esnasında, bebeğin saçları ilk defa tıraş edilirdi. Yapılan tıraş sonucu elde edilen saçın miktarına göre, sadaka olarak, gümüşten imal edilmiş para dağıtılırdı. Bununla birlikte; bebek için 'Akika' adı verilen kurban kesilirdi. Kesilen, kurban etinin bir bölümü gelenlere, diğer bölümü de ihtiyaç sahiplerine verilirdi (Birekul-Yılmaz, 2001:73).

Doğum yapan annenin, doğum üzerinden 40 gün geçmeden bebeğini emzirmesine izin verilmezdi. Bunun sebebi ise; annenin ancak 40 gün sonra kirden kurtulacağına inanılmasıydı. Bu 40 günlük süreçte, bebeği emzirmesi için sütanne tutulurdu. Sütanesi tarafından emzirilen bebek, 40 gün bittikten sonra annesine geri verilirdi. Bebeğe nazar değmesini engellemek amacıyla; öncelikle 'göbek adı' ve 'ön ad' verilirdi. Bir müddet geçtikten sonra konulması istenen asıl isim, bebeğin kulağına bazı dualar okunarak verilirdi (Mazaherî, 1972: 49).

1.6. Emevîler Devrinde Sünnet Geleneği

İslamiyet'ten öncede yapılan bir işlem olan sünnet; Araplar tarafından da erkek çocuklarına uygulanmaktaydı. Yahudi toplumu da, erkek çocuk doğduktan 7 gün sonra çocuğu sünnet ettirirlerdi. Müslümanlar, Yahudi toplumuna benzemek istemedikleri için, erkek çocuklarını 7 veya 8 yaşında sünnet ettirirlerdi. Böylece Müslümanlar, sünnet ettirecekleri erkek çocuk için bir sünnet töreni hazırlarlardı. Bu törene akrabalar, komşular ve tanıdık kişiler çağrılırdı. Sünnet işlemini, erkek berberleri ile gayri müslim tabipler yapmaktaydı. Sünnet edilen erkek çocuğunun yara yerinin kapanması amacıyla, bitkisel karışımlardan elde edilen bir ilaç sürülürdü ve çocuğa geniş elbise giydirilirdi. Bununla birlikte, sünnet törenine gelenlere yemek verilirdi (Mazaherî, 1972: 55).

1.7. Emevîler Devrinde Cenaze

Cenaze merasimleri, İslami şartlara göre yapılmaktaydı. Hadîste belirtildiği gibi “Cenazeyi itidalle ve hızlıca naklediniz. Eğer ölü iyi biri ise; hayır ve sevabına bir an evvel ulaştırmış olursunuz. Eğer mevta fena biri ise; bu şerri bir an evvel omuzlarınızdan atmış olursunuz.” Bu nedenle; fazla zaman kaybetmeden ölen kişinin cesedi güzel kokulu çiçeklerin yapraklarından elde edilen sular ile yıkanır, tırnakları ve saçları kesilirdi. Bu işlemlerden sonra, ceset ketenden imal edilmiş kumaş ile sarılarak kefene konurdu. Bununla birlikte, komşular cenaze evine destek olmak ve acılarını paylaşmak amacıyla, 3 gün süresince yemek götürürlerdi (Birekul-Yılmaz, 2001:76).

1.8. Emevîler Devrinde Sosyal Tabakalar

Emevîler Devrinde toplum; Müslümanlar, Zımmîler ve Köleler olmak üzere 3 ana kısımdan oluşmaktaydı. Müslümanlar; devlet kademelerinde görev yapıyor ve yönetimde söz sahibiydiler. Zımmî adı verilen toplum; Yahudiler, Hristiyanlar ve Mecûsîlerden oluşmaktaydı. Köleler ise, fetihler sonucu ele geçirilen bölgelerden esir edilen kişilerden oluşmaktaydı. Mudar ve Yemen halkı Müslüman Arapları meydana getiriyorlardı. Fetihler neticesinde, ilk defa inşa edilen şehirlere yerleştirilmişlerdi. Fetih hareketleri bittikten sonra, kendi rızalarıyla Müslümanlığı kabul eden İranlılar, Türkler ve Berberîler Mevâlî olarak adlandırılıyorlardı ve kendi bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bununla birlikte, Mevâlî tabakasını oluşturan İranlılar, Türkler ve Berberîler, Müslüman olmalarına rağmen; Araplarla aynı haklara sahip olamamışlardır. Hâlbuki İslam dininde, hiçbir ırkın diğer ırka üstünlüğünün olmadığı belirtilmiş olmasına rağmen; Emevîler Devrinde, Mevâlî tanımı genişletilmiştir. Böylece, Arap asıllı olmayan ve sonradan Müslüman olan herkes bu tanıma dâhil edilerek, Arapların sahip olduğu haklardan faydalanamamışlardır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen; ilmi çalışmalarda başarı elde eden ve Mevâlî kabul edilen kişilerin bazıları eyaletlerin yönetiminde, vergi işleri ile divanlarda vazifelendirilmişlerdir. İslamiyet'i kabul etmeyen, Hristiyanlar, Yahudiler sayıca az olan Mecûsîler ile Sâbiîler, Zımmîler tabakasını oluşturmuyorlardı. Emevî devleti, bu inançtaki kişilerin güvenliğini onlardan aldığı cizye karşılığı sağlıyordu. Emevîler bu azınlıkların ibadetlerine müdahale etmemiş sadece Müslüman halkla ilgili olan hukukî olaylara müdahil olmuşlardır. Ancak, azınlıkların kendi aralarındaki davalarına karışmamış ve kendi dini önderleri tarafından yönetilmelerinde herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Emevîler Devrinde, sosyal sınıfların sonuncusunu, köleler meydana getirmekteydi. Bu sınıf, fetihler esnasında ele geçirilen bölgelerde yaşayan halktan ve savaşan kişilerin esir edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat Emevî devletince, istenen cizye ve haraç vergilerini ödeyenler hür kabul edilmişlerdir (Hitti, 1980: c.2,364).

1.9.Emevîler Devrinde Şehirleşme

Emevîler Devrinde, fetihler sayesinde elde edilen ganimetler neticesinde ekonomik gelişme elde edilmiştir. Bu sayede, gösterişli saraylar ve köşkler inşa edilmiştir. Bu saray ve köşklere ihtişamı göstermek amacıyla, süslemelere büyük önem verilmiştir. Emevîler Devri, İslam sanat anlayışının ve tarzının temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur. Örneğin; bu devirde inşa edilen saraylarda ve köşklere ihtişam ve mimari süslemeler ön plana çıkmaktadır. Bu durumun sebebi ise; Emevî halifelerinin ele geçirdiği bölgelerde Hristiyanlardan kalan yapılara İslam mimari düşüncesini ve tarzını egemen kılmak istemelerinden kaynaklanmıştır. Araplar; önceleri sadece dini vecibelerini yerine getirmek ve barınmak amacıyla sade yapılar inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu yapıların, İslam mimari tarzının oluşmasında herhangi bir katkısı olmamıştır. Fakat Emevîler Devrinde artan zenginlik yapılara yansımış ve bu sayede İslam medeniyetine ait bir mimari tarzın temelleri atılmaya başlanmıştır. Emevîler, İslam'a özgü mimari yapı tarzını öncelikle dini yapılarda kullanmışlardır. Bu sebeple, mihrap ve minber'in cami içerisinde belli bir dizayna göre yerleştirilmesi cami planlarının İslam dünyasında, sonraki devirlerde de örnek alınmasına büyük katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, namaz kılınan caminin kapalı bir halde inşa edilerek çevresi revaklar ve süslemeler ile çevrelenerek camiye avlu eklenmesi, yine bu devirde görülmektedir. Emevî halifelerinden I.Velîd (ö.715) döneminde M.709 senesinde inşasına başlanan ve 715 yılında ibadete açılan Kudüs'te bulunan 'Mescid-i Aksâ', günümüze kadar gelebilen önemli Emevî yapılarından birisidir. Bununla birlikte; I.Velîd Döneminde inşa edilen ve günümüze kadar ulaşabilen bir diğer önemli yapı ise, Suriye'nin başkenti Şam şehrinde Hristiyanlardan kalma kilisenin bulunduğu yere inşa edilen 'Emevî Camisi'dir. Bu cami, süslemeleri ve mimari üslubuyla Emevî yapı tarzını yansıtan en güzel örneklerden birisidir. Emevîler Devrinde saraylar genellikle çölde ve insanlardan uzak bölgelerde inşa edilmiştir. Bu durumun sebebi, Emevî halifelerinin siyasi güçleri ve zenginlikleri arttıkça halktan kendilerine bir saldırı veya isyan olabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Emevî saraylarında göze çarpan ilk özellik; süslemeler ve gösteriştir. Sarayların ana malzemesi taş ve tuğladan oluşmaktadır. 'Hulefâ-yi Râşidîn' dönemindeki mimari yapılarla karşılaştırıldığında, Emevî saraylarının oldukça ihtişamlı, geniş ve süslemelerinin bol olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Hulefâ-yi Râşidîn, halifeleri dünyaya ve lükse önem vermemişlerdir fakat Emevî halifeleri dünya hayatına, gösterişe ve lükse verdikleri önemi inşa ettikleri saraylarda göstermişlerdir (Creswell, 1968: 24-25).

2.Emevîler Devrinde Giyim

Emevî toplumunda artan zenginlik, insanların giyim tarzlarını da değiştirmişti. Fethedilen bölgelerdeki insanlarla, kaynaşma sonucu etkileşimler oluşmaya başlamıştı. Ele geçirilen bölgelerde yaşayan insanların giyim tarzları, Emevî toplumuna girmişti. Arap giyim tarzı olan gösterişsiz ve sadece tek rengin hâkim olduğu elbiselerin yerini; bol desenli, gösterişli işlemeleri olan elbiseler almıştı (el-Âbidi,1980:14). Hz. Muhammed, gösterişli gördüğü kumaş çeşitlerini giymeyi uygun görmezken; bu dönemde Hz. Muhammed'in giyilmesini uygun görmediği ipek kumaşından imal edilmiş, lüks ve gösterişli elbise çeşitleri kullanılmaya başlanmıştı (ez-Zebidi, 1973: c.12, 14).

Arapların genel olarak giyimde kullandığı, yelek şeklinde olup dizlere kadar uzanan 'Abâ' olarak adlandırılan bu elbise türü, Emevî toplumunda fakirlik alameti olarak kabul edilerek hor görülmeye başlanmıştı. Emevî halifelerinden Muâviye, bir gün sarayında hatip olarak görev yapan Nahrâ b. Evs el-Uzrî'nin Abâ giydiğini görmüş küçümseyici ve kırıcı sözler kullanarak

“Bu kim” diye sormuş, durumu fark eden el-Uzrî, “Önemli ve değerli olan giyilen Abâ değil, Abâ’nın içindeki kişidir” cevabını vermiştir (el-Cahiz, 1968: c.1,161).

Emevîler Devrinde giyilen elbiseler, bulunulan makama ve meslek türlerine göre değişmekteydi. Her meslek sahibinin giydiği elbise birbirinden farklı idi. Bu nedenle, aşiret başkanları ve ileri gelenler genellikle dize kadar uzanan kaftan ve bu kaftanın üzerine ise topuklara kadar ulaşan geniş örtü şeklinde olan ve ‘cilbab’ olarak adlandırılan bir tür elbise giyerlerdi. Bu elbinin üzerine ipek kumaşından imal edilmiş bir kemer takarlardı (el-Âbidi, 1980:19).

2.1. Emevîler Devrinde Yemek Kültürü

Yemek yemeye başlamadan önce, eller içi su dolu bir kaptan yıkanır. Daha sonra, eğer sofrada acıkan ve yemeğe bir an önce başlamak isteyen birinin olduğu fark edilirse, acıkan kişiyi fazla bekletmemek için ev sahibi yemeğe başlardı. Araplar, yemeklerini elleriyle yerlerdi kaşık ve çatal kullanımı yoktu. Emevîler Devrinde gerçekleşen fetihler neticesinde, yeni kültürlerle karşılaşılıp kaynaşma gerçekleştikten sonra; o kültürlerde var olan kaşık, çatal ve peçete gibi unsurlar kullanılmaya başlanmıştır. Kültür kaynaşması sayesinde, artık yemekler masada yenilmiş ve masanın üzerine örtü serilmiş ve ihtiyaç duyulan bazı mutfak gereçlerinden biri olan kaşıklar Çin’den satın alınmıştır. Soylu aileler, işkembe ve paça türü çorbaları içmezlerdi. Etin kemiğinin içindeki iliği arayıp yemez ve ayrıca etin suyunu ağızlarını höpürdetmeden içerlerdi. Ellerini yedikleri yemeğin yağına sürmez, az tuz tüketir ve yemeklerinin içine sirke koymazlardı. Bununla birlikte; ekmeği yağın içine koyup yemez, kendi önünden yemek yiyip parmaklarını yalamazlardı. Lokmaları küçük alır, ağızlarını doldurmaz ve sofrada bulunan çeşitli yemekleri tek tek tadarlardı. Yemekten önce iştahları açılın diye acı baharatlardan yapılmış hafif yemekler yenirdi. Bu yemekleri doymak için yiyenler hoş karşılanmazdı, soğan ve sarımsak kokulu yiyecekler olduğu için yenmezdi. Çekirdekli olan yiyeceklerin çekirdeklerini çıkarma gibi bir durum söz konusu olduğundan, bu tür yiyecekler tüketilmezdi. Emevîler, çöl ikliminin hâkim olduğu bir bölgede kuruldukları için; ancak çöl ikliminde yetişebilen yiyeceklerin tarımı yapılabiliyordu. Tüketilen yemeklerin temel ögesi, et ve et ürünleriydi. Ayrıca yemeklerde çeşitli baharatlar kullanılırdı (Mez, 2000: 445-447).

2.2. Emevîler Devrinde Tüketilen Yemekler

Emevîler Devrinde en çok et tüketilmekteydi, bunun yanı sıra tavuk eti ve tahıllarda tüketilen yiyecekler arasında yer almaktaydı. Emevîler Devrinde tüketilen yemekler aşağıda sıralanmıştır.

Hasira Çorbası: Sığır ya da koyun eti ile içerisine nohut atılarak ve tarçın ilave edilerek yapılan bir çorbaydı.

Bazmavard Yemeği: Odun ateşinde kızartılan et soğuduktan sonra, gül suyuyla terbiye edilir, daha sonra etin üzerine ceviz, limon ve sirke suyu ile nane ilave edilerek bekletilirdi. Bu bekletme işleminde, terbiye edilen et tekrar odun fırınında 1 saat kadar kızartıldıktan sonra yemeğe hazır hale gelirdi.

Dikbarika Yemeği: Bu yemeğin esas maddesini, yine et oluşturmaktaydı. Odun fırınında kızartılan et, bir müddet sonra fırından çıkartılıp soğuması beklenirdi. Daha sonra, bir kap içerisine konulan et ile birlikte kişniş, biber gibi baharatlar ve ayrıca bezelye, soğan ve pırasa ilave edilerek tekrar fırında bir müddet pişirildikten sonra yenilmeye hazır hale gelmiş olurdu.

İsfidmac Yemeği: Bu yemek ise; tavuk etinden yapılırdı çeşitli baharatlar ve sebze eklenerek odun fırınında pişirilirdi.

Mutacan Yemeği: Bu yemek de tavuk etinden yapıldı. Tavuk, odun fırınında kızartılır; daha sonra üstüne limon suyu ilave edilir, kısa bir müddet beklendikten sonra servise hazır hale geldi. Bununla birlikte; Emevîler Devrinde odun fırınları oldukça yaygındı. Emevî halkı genellikle yemeklerinde et veya tavuk eti kullanırlardı. Yemeklerini odun fırınlarında pişirirlerdi, et yemekleri genellikle bir güveç içerisine konur ve pişirilmesi için fırına bırakılır, fırın sahibi pişirme ücreti alırdı. Fırınlarda ekmek satışı da yapıldı. Ekmekler genellikle ince hamur şeklinde olup, yuvarlaklı (Mazaheri, 1972:212).

2.3.Emevîler Devrinde Sportif Faaliyetler

Emevîler boş zamanlarını, avlanarak ve at yarışları düzenleyerek geçirirlerdi. Bazı Emevî halifeleri, avlanmaya oldukça düşkünlerdi. Askerler arasında avcılık oldukça yaygındı. Bunun sebebi ise, avlanırken avın peşinde bazen hızlı koşmanın gerekliliği, avı beklerken dikkatli olunması ve av esnasında atın kullanılması gibi durumlar askerlerin bir nevi eğitim yapmalarına imkân sağlıyordu. I.Yezîd (M.680-683) ünlü bir avcıydı, köpekleri eğitip ava çıkmayı öğretmişti. Bu nedenle, av köpeklerinin ayaklarına altın madeninden yapılmış bilezikler takarak, onları süslerdi. Köpeklerin bakımından sorumlu kişiler görevlendirmişti. Emevîler Devrinde insanların boş zamanlarında yaptıkları bir diğer aktivite ise, at yarışlarıydı. Emevî halifeleri, sık sık at yarışları düzenlerlerdi ve at yetiştiriciliği de yaparlardı. Bununla birlikte; at yarışları sadece erkekler arasında yapılan bir aktivite değildi. Kadınlar da ata binmeyi öğrenerek, at yarışlarına katılırlardı. Emevîler Devrinde boş vakitlerde oynanan bir diğer spor aktivitesi, Polo oyunuydu. Aslında Polo; M.Ö. 6. yüzyılda at üzerindeki binicilerin ellerindeki sopalarla yerdeki topa vurup fırlatmaları şeklinde İran'da oynanan bir oyundu. Polo daha sonra Emevîler tarafından oynanmaya başlanmış ve oldukça sevilmişti. Ayrıca; Emevîler Döneminde horoz dövüştürme ve sürekl avı da yapılan spor aktiviteleri arasında yer almaktaydı (Hitti, 1980: c.2, 370).

2.4.Emevîler Devrinde Boş Zamanlarda Oynanan Oyunlar

Emevîler Devrinde, bolluğun ve zenginliğin artması sonucu insanlar günlük işlerini artık kısa bir sürede tamamladıkları için boş zamanları oluyordu. Bu boş zamanlar neticesinde, bazı oyun ve eğlence türleri ortaya çıkmış ve halk arasında yayılıp oynanmıştır. Satranç ve tavla oyunları oynanmış, güvercin yetiştiriciliği ve güvercin uçurma yarışmaları düzenlenmiştir. Bununla birlikte, 'Nerd' (نَرْد) adı verilen 30 adet taş ve 2 adet zar ile 12 ya da 24 haneden oluşan bir tahta üzerinde günümüzde oynanan tavlaya benzer bir oyun ortaya çıkmıştır. Bu oyun, daha sonraları kumar gayesiyle oynanmaya başlanmıştır (Mez, 2000: 453).

Emevîler Devrinde, eğlenmek ve hoş vakit geçirmek için inşa edilen ve 'kulüp' için kullanılan 'Nadi' (نَادِي) adı verilen yerlerdeki faaliyetler günümüzde eğlence amaçlı faaliyet gösteren kulüpler ile aynı işleve sahiptiler. Bu kulüplerin sayısı Mekke, Hicaz ve Şam'da oldukça fazlaydı. Bu kulüplerde şarkıcılar şarkı söyler, şiire yetenekli olanlar şiirler okurdu. Ayrıca edebi ve bilimsel yarışmalar düzenlenirdi. Bu yarışmaların Arap Edebiyatına büyük katkıları olmuştur. Bu gibi kulüplerde, kumar da oynanırdı. Bununla birlikte; komedyenler de bu kulüplerde gösteriler yaparlardı (Çağatay, 1982: 140).

İslam dininde yasak olmasına rağmen; zenginliğin artması ve fethedilen yerlerde yaşayan çeşitli kültürlerle sahip toplumlardan etkilenen Emevîlerde de, içki tüketimi yaygın bir hal almıştı. Emevî halifelerinden bazıları da içki içiyordu. Emevîler Devrinde, özellikle Irak bölgesinde içki içilen yerlerin sayısı fazlaydı. İçkili mekânlarda Hristiyanlar çalışmaktaydı (et-Tâberi, 1891: c.3,552).

3. Emevîler Devrinde İlim ve Kültür Hayatı

Hiz. Muhammed döneminde ortaya çıkan mescitlerde verilen eğitim ve öğretim, Emevîler Devrinde artmıştır. Özellikle büyük camilerde, dini ilimler alanındaki eğitimlere çok sayıda öğrenci katılmıştır. Bununla birlikte, saraylarda ve âlimlerin evlerinde de eğitimler verilmiş, okuma ve yazma öğretmek amacıyla, ‘Kuttâb’ (كُتَّاب) olarak adlandırılan okulların adedi artırılmıştır. Bu okullarda ayrıca; nahiv, lûgat, arûz ve temel dini bilgiler öğretilmekteydi verilen eğitim, İslami İlimler ve İslam Tarihi alanlarında yoğunlaşmıştı. Bu eğitimin yanı sıra; kimya ve tıp alanında diğer milletlerden alınan, ‘öncekilerin bilimi’ anlamına gelen ‘ulûmu’l-evâil’ (عُلُومُ الْأَوَّالِ) adı verilen alanlarda tercüme faaliyetleri başlamıştı (Çelebi, 1976:51).

3.1. Emevîler Devrinde Dil ve Edebiyat Çalışmaları

Emevîler Devrinde şiir; siyasi, sosyal ve dini gelişmelerden etkilendiği için konular çeşitlenmiş, yeni arayışlar ile konular işlenmeye başlanmıştır. Bu nedenle; Emevîler Devrinde fetihler, diğer kültürlerden etkilenmeler ve Müslümanlığı kabul eden milletlerin Arapça okuyup yazmayı öğrenmesi neticesinde; Arap şiirine yeni kelimeler ve farklı konular girmiştir. Bununla birlikte, dini temaların işlendiği cihat düşüncesinin ön plana çıktığı şiirler de bu dönemde yazılmıştır. Bu dönemde; siyasi fikir ayrılıkları oldukça artmış ve bu durum şiire yansımıştır. Yine bu dönemde, itikadi mezhepler ortaya çıkmış ve bu mezhepler kendi düşüncelerini içeren şiirler yazmışlardır. Hiciv ve methiye ön olana çıkmıştır. Bu nedenle, Emevîler Devrinde övgü ve yergi konulu atışma şiirleri olan ‘Nekâiz’ (نَقَائِض) adı verilen şiirleri söyleyen ve bu alanda ünlenen Cerîr, Ahtal ve Ferezdak gibi şairler ön plana çıkmışlardır. Emevîler Devrinde, hitabet ve gazel türü de gelişme göstermiştir. Bu dönemde hatipler ortaya çıkmış ve mensup oldukları siyasi akımın fikirlerini hitabet yoluyla savunmuşlardır. Dönemin ünlü hatipleri; Ziyâd b. Ebîh, Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi ve Ahnef b. Kays’tır. Emevîler Devrinde dil alanında yapılan bir diğer faaliyet nahiv çalışmalarıdır. Bu bağlamda; Arap olmayan birçok farklı millete mensup kişiler Müslümanlığı kabul etmiş, Arapça öğrenirken zorluklarla karşılaşmışlardır. Özellikle i’rab konusunda eksiklikler ortaya çıkınca, nahiv çalışmalarına önem verilmiştir. Nahiv faaliyetlerine önem verilmesinin asıl amacı; Kur’ân-ı Kerîm’in dil hatalarından korunmak istenmesidir. Bu bağlamda, ilk nahiv çalışmaları Ebu’l-Esved ed-Duelî ve öğrencileri tarafından başlatılmıştır. Ebu’l-Esved ed-Duelî, Kur’ân-ı Kerîm’de hareketleri gösteren işaretleri koyarak; Kur’ân-ı Kerîm’in yanlış okunmasının önüne geçmiştir (ez-Zübeydî, 1954: 120).

3.2. Emevîler Devrinde Kıraat ve Tefsir

Dini İlimler bakımından Emevîler Devrindeki çalışmalar, genellikle Kur’ân ve hadisler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle, sahâbelerin hadis nakletmesi, hadisleri defterlere kaydetmeleri, belli bir konu hakkında söylenmiş hadisin bir araya toplanması gibi faaliyetler; dini ilimlerin belli bir düzen içerisinde ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır. Bu katkılar, özellikle dini ilimler alanında Kıraat ve Tefsir de kendini göstermiştir. Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîmi iyi bilen âlimler Kıraat kaidelerini bulundukları yerlerdeki kişilere öğretmişler ve bu sayede Kur’ân-ı Kerîm’in okunuşunda ortaya çıkan farklılıklar ortadan kaldırılmış ve Kıraat kuralları nesilden nesile aktarılmıştır. Emevîler Devrinde, Tefsir faaliyetlerini başlatanlar müfessir sahabeler olmuştur. Bu devirde Tefsir çalışmaları Mekke, Medine ve Kûfe gibi şehirlerde ön plana çıkmıştır. Tefsîru Mücâhid olarak bilinen ve günümüze ulaşan bu Tefsir kitabını genç sahâbelerden biri olan Mücâhid b. Cebr (ö.721) yazmıştır. Eser, anlamı tam olarak anlaşılamayan ayetleri açıklamak için telif edilmiştir. Emevîler Devrindeki Tefsir çalışmalarına, ilmi faaliyetlerle görevlendirilen veya başka sebeplerle önemli merkezlere yerleşen müfessir sahâbiler öncülük et-

miştir. Bu dönemde tefsir çalışmaları Mekke, Medine ve Kûfe’de yoğunluk kazanmıştır. Abdullah b. Abbas (ö.688) gibi ömürlerinin önemli bir bölümünü Emevîler zamanında geçiren müfessirlerin tefsirle ilgili yaptıkları çalışmalar, ashabın genç nesline mensup müfessir sahâbîler tarafından kayda geçirilmiş ve bu sayede tâbiînin ilk tabakasına mensup müfessirlerin tuttuğu tefsir notları bu alandaki yazılı çalışmaların ilk örneklerini oluşturmuştur (eş-Şehhâte, 1972: 3).

3.3.Emevîler Devrinde Hadîs İlmi

Emevîler Devrinde; ilmi araştırmalar denilince, hadîs ilmi dini konuların hepsini kapsıyordu. Ayrıca yine bu devirde, hadîs rivayetleri ve içeriklerini araştırmak oldukça önemliydi. Bu durum VIII. asrın ikinci yarısına kadar sürmüş, daha sonra dini konular kısımlara ayrılarak incelenmiştir. Hadîs araştırmaları 3 aşamadan geçmiştir: İlk aşama, hadîslerin yazılması evresidir. Bu aşamada, hadîsler ‘sahife’ olarak adlandırılan küçük kitapçıklara yazılmıştır. İkinci aşamada, sahâbelerin hafızaları ile yazı yazılabilecek materyaller üzerine, hadîslerin belli bir düzen olmaksızın yazıya geçirilmesidir. Üçüncü aşamada ise; hadîslerin belli bir düzen içerisinde konularına ve râvilerine göre düzenlenmesi evresini oluşturmaktadır. Bu aşamalar sayesinde hadîsler, sağlıklı bir şekilde kayıt altına alınmış ve günümüze kadar gelebilmişlerdir (Koçyiğit, 1977: 9).

3.4.Emevîler Devrinde Fıkıh İlmi

Emevîler Devrinde, fetihler sonucu farklı kültürlerle karşılaşmış ve siyasi görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır ayrıca sosyal hayat zenginliğe bağlı olarak değişmiştir. Bu nedenle toplum içerisinde birçok farklı anlaşmazlıklar ortaya çıkmış, bunları çözmek amacıyla fıkıh ilminin önemi artmış ve fıkıh âlimleri bu ilmi geliştirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, fıkıh âlimleri çözmek istedikleri bir sorunu hadîslere bakarak ve kendi aralarında istişare ederek karar vermeye çalışmışlardır. Bununla birlikte; Emevîler Devrinde, fıkıh ilmi ayrı bir ilim dalı haline gelmiş, yine bu dönemde Hicaz ve Irak fıkıh ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu iki ekol de, sorunları çözmeye çalışırken kitap, sünnet ve sahabe icmâından faydalanmışlardır. Bununla birlikte; Kur’ân ve hadîsle ilgili konular dışındaki diğer mevzular hakkında fetva vermekten uzak durmuşlardır (Abdülkâdir, 1965:106).

3.5.Emevîler Devrinde Kelâm İlmi

Emevîler Dönemi, itikadî alanlarda görüş ayrılıklarının ve çekişmelerin başladığı bir dönemdir. Bu nedenle; kelâm ilminin temellerinin atıldığı bir devir olarak görülmektedir, çünkü bu dönemde, öncelikle Hz. Osman’ın şehit edilmesi, Sıffin savaşı ve Hakem olayı gibi siyasi olaylar hilafet makamının itikadî yönden ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte; iman ve küfür, kader, irade gibi konular tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda kelâm ilminin ortaya çıkmasına etki eden ilk grupların temelleri atılmıştır. Bu gruplar Şîa, Havâric, Kaderiyye, Cebriyye ve Mürcie olarak adlandırılmışlardır. Kelâm ilminin bu devirde ortaya çıkmasının bir diğer sebebi ise fetihler sonucu farklı kültürlerle karşılaşılmasıdır. Özellikle İran ve Hint kökenli düalist düşüncelerin etkin olması ve İslam inancının korunması amacıyla kelâm ilminin kurulması bir ihtiyaç olarak görülmüştür (Atvân, 1986: 15).

SONUÇ

Emevîler Devri, Arapların fetihler neticesinde farklı ırk ve coğrafyalarla tanıştıkları bir zaman dilimidir. Önceleri çölün zor şartlarında çadır veya basit evlerde yoksul bir hayat sürerken, fetihler sonucu elde edilen ganimetler sayesinde ekonomik olarak büyük ilerlemeler kaydeden Emevîler, günlük işlerini eski dönemlere nazaran elde edilen bolluk sayesinde daha kısa sürede bitirerek kendilerine yeni uğraşlar bulmuşlardır. Bu sayede, boş zamanlarında at yarışı, at yetiştirme

tiriciliği ve avlanma gibi faaliyetler yapmışlardır. Bununla birlikte; tavla oyununa benzer bir oyun olan ‘Nerd’ adı verilen bir oyun oynamış, güvercin uçurmuş ve horoz dövüştürerek boş zamanlarını eğlenceli hale getirmeye çalışmışlardır. Emevîler Devrinde müzik yapmak, şarkı söylemek ve şarkıcılık sevilen kültürel faaliyetler olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, müzik kültürünün gelişmesinde en büyük faktör, fetihler sonucu Fars ve Rum kültürüyle karşılaşan Emevîlerin, bu iki kültürde yer alan müziklerin ve şarkıcıların etkisinde kalmalarıdır. Bununla birlikte; Emevî toplumunda müziğin yaygınlaşmasının bir diğer sebebiyse, Emevî halifelerinin bazılarının müziğe ve bestekârlara ilgi duymaları ve onları saraylarına davet edip eğlenceler düzenleyip, hediyeler vermiş olmalarıdır. Emevîler Devrinde oldukça yaygın olan bir diğer durum ise, birden çok kadınla evlenmektir. Yine bu dönemde, cariyeler ile evlilik oldukça revaçta olup, cariyeler devlet işlerine karışır hale gelmişlerdir. Değerli görülen cariyeler çocuk doğurdıkları zaman çocuğun annesi olarak adlandırılarak hür kişi olarak kabul görürlerdi. Bu devirde gösterişli köşkler ve saraylar inşa edilmiş, yiyecek kültürü ile giyim kuşamda değişiklikler meydana gelmiştir. Emevîler Devrinin en bilinen özelliği ise; sonradan Müslüman olan ve Mevâlî olarak adlandırılan kişilerin, Müslüman Araplarla eşit haklara sahip olamayışlarıydı. Bununla birlikte, bu devirde İslam sanat anlayışı ve mimarisinin esasları ortaya çıkmıştır. İnşa edilen ve günümüze ulaşabilen, Şam’da bulunan ‘Emevi Camisi’ ile Kudüs’teki ‘Mescid-i Aksâ’, İslam mimarisini yansıtan önemli yapılarıdır. İslami ilimler alanında birçok dini ilmin temelleri bu dönemde atılmıştır. Hadîs, Kelâm, Tefsir gibi alanlarda önemli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar, İslami ilimlerin gelişmesine önemli katkı sağlamışlardır.

KAYNAKLAR

- Abdullah Mahmûd eş-Şehhâte, (1972), “Târîhu’l-Ḳur’ân ve’t-tefsîr”, Dâru’l- Fikri’l- ‘Arabî, Kahire.
- Abdüşşafi Muhammed Abdüllatîf, (1984), “el-‘Âlemu’l-İslâmî fi’l-‘aşri’l-Umevî”, el-Matba‘atu’l-Emiriyye, Kahire.
- Ali Hasan Abdülkâdir (1965), “Nazratun ‘âmmе fi târîhi’l fîkhi’l İslâmî”, Dâru’l- Fikri’l- ‘Arabî, Kahire.
- Atvân, Hüseyin, (1986), “el-Fıraku’l-İslâmiyye fi Bilâdi’s-Şâm fi’l-Asri’l Emevî”, Darul Cil, Beyrut.
- Birekul, Mehmet; Yılmaz, Fatih Mehmet, (2001), “Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile”, Yediveren Yayınları, Konya.
- Creswell, Keppel Archibald Cameron, (1968), “Early Muslim Architecture”, Librairie Du Liban, Beirut.
- Çağatay, Neşet, (1982), “İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları, Ankara.
- Çelebi, Ahmed, (1976), “İslâmda Eğitim-Öğretim Târîhi,” (çev. A.Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul.
- Ebû Bekir ez-Zübeydî, (1954), “Tabakātu’n-naḥviyyîn ve’l-luğaviyyîn”, (nşr. M. Ebü’l-Fazl), el-Matba‘atu’l-Emiriyye, Kahire.
- el-Âbidi, Salah Hüseyin, (1980), “el-Melabisu’l-Arabiyye”, Bağdat.

- el-‘Azm, Useyme, (1996), “el-Muctema’ fi’l –‘asri’l-Umevi” , Dâru Şâdır, Beyrut.
- el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir. (1987), “Futûh” , (Nşr. A.Enis), Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye. Beyrut: c. I-IV.
- el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec Ali b. el- Huseyn, (1985), “el-Ağânî”, Dâru’l-kutub, Bulak, c.5 -9.
- et-Tâberi, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî el-Bağdâdî, (1891), “Târîhu’l-umem ve’l-mulûk” , (Thk). Michael Jan de Goeje, c.3, Leiden.
- ez-Zebidi, Zeyni’d-din Ahmet b.Abdî’l-Latif, (1973), Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarîh Tercümesi, “Kitabu’l-Libas” , (çev. K. Miras) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Hitti, Philip Khuri, (1980), “Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi”, (çev. S. Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, c.2.
- İbnu’l-Esîr, Ebu’l-Hasen İzzuddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, (1987), “el-Kâmil fi’t-târîh,” (III-V). (Thk. Abdullah el-Kadi), Mektebetu’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, Beyrut.
- İbn Kesîr, İmâduddîn Ebu’l-Fidâ İsmail İbn Ömer, (1995), “el-Bidaye ve’n-Nihaye,” (çev. M. Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, c. 8-13.
- İbn Ebû Şeybe, (1989), “el-Muşannef,” (Nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Daru’l-Kutubi’l- ‘İlmiyye, Beyrut.
- Kılıçlı, Mustafa, (1993), “Sadru’l İslam ve Emevîler Devrinde Gınâ”, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.
- Koçyiğit, Talat, (1977), “Hadîs Tarihi” Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Mazaherî, Ali, (1972), “Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları” , (çev. B. Üçok) İlke Yayınları, İstanbul.
- Mez, Adam, (2000), “10 yüzyılda İslam Medeniyeti” (çev.S. Şaban) İnsan Yayınları, İstanbul.
- Turabi, Ahmet Hakkı, (2017), “İlk Dönem İslâm Dünyası’nda Mûsikî Çalışmaları”, Türk Din Mûsikîsi, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Yıldız, Hakkı Dursun, (1986), “Doğuştan Günümüze İslam Tarihi”, Hulefây-ı Raşidin ve Emeviler, Çağ Yayınları, İstanbul, c.2.
- Zeydan, Corci, (1973), “İslam Medeniyetleri Tarihi”, (çev. Z. Meğamiz), Üçdal Neşriyat, İstanbul, c.2.